

mgr Paulina Jezierska

FORMY WSPÓŁDZIAŁANIA PRZESTĘPNEGO

Katalog

1. Sprawstwo pojedyncze
2. Współsprawstwo
3. Sprawstwo kierownicze
4. Sprawstwo polecające
5. Podżeganie
6. Pomocnictwo

Podział

1	Sprawcze formy współdziałania	<ul style="list-style-type: none">•Sprawstwo pojedyncze•Współsprawstwo•Sprawstwo kierownicze•Sprawstwo polecające
	Niesprawcze formy współdziałania	<ul style="list-style-type: none">•Podżeganie•Pomocnictwo
2	Wykonawcze formy współdziałania	<ul style="list-style-type: none">•Sprawstwo pojedyncze•Współsprawstwo
	Niewykonawcze formy współdziałania	<ul style="list-style-type: none">•Sprawstwo kierownicze•Sprawstwo polecające•Podżeganie•Pomocnictwo

Sprawstwo pojedyncze

- Odpowiada za sprawstwo ten, kto wykonuje czyn zabroniony sam, osobiście, własnoręcznie, bez udziału innych osób.
- Odmiana sprawstwa wykonawczego – podmiot wypełnia znamię czynnościowe czynu zabronionego stypizowanego w przepisie części szczególnej lub wojskowej kodeksu karnego lub w innym prawnokarnym przepisie pozakodeksowym.

Sprawstwo równoległe

- Sprawstwem równoległym (koincydentalnym) jest **jednorodne zachowanie naganne dwóch lub więcej osób realizowane w tym samym miejscu i czasie, ale nieobjęte porozumieniem co do wspólnego popełnienia przestępstwa.**
- Przykład: równoczesne okradanie opuszczonych domostw na terenach objętych powodzią przez niezależnych szabrowników.
- Sprawca wykonawczy odpowiada tylko za to, co sam uczynił.

Współsprawstwo

- Wykonanie czynu zabronionego wspólnie i w porozumieniu z inną osobą/innymi osobami - minimum dwie osoby.
- *„Istotą współsprawstwa jest akceptacja własnego wkładu współsprawcy w realizację przestępnego celu oraz świadomość uzupełniania tym samym działań innych osób. **Warunku przyjęcia współsprawstwa nie stanowi natomiast znajomość wszystkich współwykonawców czynu, czy też bezpośrednie zetknięcie się z nimi.**”* – wyrok SA w Warszawie z dnia 17 stycznia 2019 r., II AKa 316/18, Lex nr 2634986.
- *„**Współsprawstwo, od strony przedmiotowej nie musi polegać na realizacji wszystkich znamion czasownikowych ujętych w opisie czynu zabronionego. Wymaga natomiast, by sprawca podjął takie zachowanie, które na gruncie przyjętego porozumienia stanowiło konieczny lub bardzo istotny warunek realizacji przez innego współsprawcę znamion czynu zabronionego. Wystarczy więc, że oskarżeni w ramach podziału ról, podejmowali takie działania, które z działaniami pozostałych uczestników porozumienia zmierzały do dokonania przypisanego czynu.**”* – wyrok SA w Warszawie z dnia 18 października 2018 r., II AKa 169/18, Lex nr 2622690.

Współsprawstwo

- Porozumienie przestępcze **może być zawarte w każdej możliwej formie**, przy czym może mieć **charakter wyraźny**, np. werbalnego uzgodnienia wraz z podziałem zadań, lub **dorozumiany**, np. porozumiewawcze mrugnięcie okiem, szturchnięcie lub cmoknięcie.
- Porozumienie dotyczące wspólnego popełnienia przestępstwa **musi być zawarte przed** przystąpieniem do realizacji czynu zabronionego, **a najpóźniej w trakcie jego realizacji**.
- Wyrok SA w Lublinie z dnia 19 września 2013 r., II AKa 168/13:
„Porozumienie jest łącznikiem, spoiwem, który determinuje, iż każdy współdziałający odpowiada również za to, co zrobili inni współsprawcy, a więc za całość bezprawnego działania. Tylko w jednym przypadku nie można mówić o porozumieniu, a zatem o współsprawstwie, wówczas gdy:
 - a) w toku wykonywania przestępstwa sprawca nie zauważył wspierającego jego czynności innego sprawcy,*
 - b) w toku przestępstwa współsprawca odrzuca wspierającego czynności innego sprawcę, jest mu obojętny lub zupełnie niepotrzebny.”* (Lex nr 1386170)

Współsprawstwo

RODZAJE WSPÓŁSPRAWSTWA

WIELOSPRAWSTWO
(współsprawstwo
równoległe, niewłaściwe)

1. każdy ze współsprawców swoim zachowaniem wyczerpuje w całości wszystkie znamiona czynu zabronionego.

Przykład:

- Kradzież z włamaniem: każdy ze współsprawców bierze udział w pokonaniu przeszkody (zabezpieczenia) chroniącego mienie, a następnie każdy własnoręcznie dokonuje zaboru tego mienia.

WSPÓŁSPRAWSTWO
WŁAŚCIWE

1. każdy ze współdziałających wypełnia tylko część znamion czynu zabronionego, jednak łącznie ich zachowania stanowią na tyle pełne wyczerpanie ustawowego opisu czynu określonego typu przestępstwa, że pozwala to na postawienie wszystkim współdziałającym zarzutu co najmniej usiłowania albo dokonania przestępstwa.

WSPÓŁSPRAWSTWO
SUKCESYWNE

1. współdziałający przystępuje do porozumienia i akcji przestępnej w toku jej realizacji. Odpowiedzialność takiego przystępującego współdziałającego ogranicza się do tej części przestępstwa, w której realizacji uczestniczył.

Współsprawstwo

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 17 czerwca 2014 r., II AKa 107/14

- 1. „W wypadku współdziałania dwóch lub więcej osób, działających w zamiarze pozbawienia życia pokrzywdzonego (współsprawstwo), ponoszą one odpowiedzialność za zabójstwo niezależnie od tego, czyj cios lub ciosy spowodowały ostatecznie skutek śmiertelny.*
- 2. Z istoty współsprawstwa wynika, iż każdy ze współdziałających odpowiada także za to, co uczynili pozostali współsprawcy, pod tym jednakże warunkiem że mieści się to w granicach zawartego porozumienia. Odpowiedzialność ta nie rozciąga się zatem na tzw. eksces któregośkolwiek ze współsprawców, czyli taką okoliczność popełnianego czynu zabronionego (np. użycie niebezpiecznego narzędzia), której nie objęto wcześniejszym porozumieniem”.* (Lex nr 1493869).

Współsprawstwo

Czy możliwe jest popełnienie przestępstwa **nieumyślnego** w formie współsprawstwa?

Współsprawstwo

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2017 r., IV KK 285/16, Lex nr 2254801:
„Przedmiotem współsprawstwa może być działanie niebezpieczne, co nie przesądza jeszcze zgody współdziałających na skutek śmiertelny. Polskie prawo karne dopuszcza wszak odpowiedzialność za współsprawstwo do przestępstw nieumyślnych.”

Sprawstwo kierownicze

- Odpowiada za sprawstwo (...), kto kieruje wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę.
- **Sprawca kierowniczy** to osoba, która ma wolę popełnienia przestępstwa, ale realizuje je nie osobiście, tylko przez wykonanie znamion czynu zabronionego przez inną osobę.
- *„W skład zachowań związanych z kierowaniem mogą wejść działania, które je poprzedzają, polegające na planowaniu czy organizowaniu przestępstwa. Nie przesłania to jednak okoliczności, że dyspozycja art. 18 § 1 zd. 3 k.k. wymaga, aby sprawca **"kierował wykonaniem czynu zabronionego"**, przez co należy rozumieć obiektywną kontrolę kierującego nad przestępczą akcją, wyrażającą się w możliwości zdecydowania o jej rozpoczęciu, przebiegu, zmianie, przerwaniu, zakończeniu, powtórzeniu i tym podobnych działaniach, które oznaczają, że kierujący realnie panuje nad czynnościami sprawców bezpośrednio wypełniających znamiona czynu zabronionego.” – wyrok SA w Gdańsku z dnia 28 grudnia 2017 r., II AKa 398/17, Lex nr 2511454.*

Sprawstwo kierownicze

- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 18 marca 2014 r., II AKa 384/13:
„Sprawca kierowniczy nie wypełnia żadnego z warunków odpowiedzialności określanych przez znamiona czynu zabronionego, ponieważ sam nie wykonuje tego czynu. Przedmiotem działania sprawcy kierowniczego jest zachowanie innej osoby (bezpośredniego wykonawcy czynu zabronionego), które stanowi wypełnienie znamion przestępstwa poprzez rzeczywiste jego wykonanie. Bezpośrednio wykonujący czyn zabroniony jest "narzędziem", przy pomocy którego sprawca kierowniczy wykonuje czyn zabroniony. Treść działania sprawcy kierowniczego sprowadza się do władztwa nad przebiegiem realizacji znamion czynu zabronionego przez osobę kierującą i to w czasie jego wykonywania. W sytuacji kiedy oskarżony osobiście uczestniczył wraz z innymi w działaniu przestępczym i bezpośrednio realizował znamiona ustawowe przestępstwa, to sama koordynacja poszczególnych zachowań i ról oraz jego kierownicza rola w popełnieniu przestępstwa, nie może przesądzać o tym, że był on sprawcą kierowniczym.” (Lex nr 1487116).

Sprawstwo kierownicze

- Do dokonania sprawstwa kierowniczego niezbędne jest oprócz zrealizowania funkcji kierowania także dokonanie czynu przez sprawcę głównego.
- Jeżeli sprawca wykonawczy nie osiągnie etapu dokonania, wówczas sprawcy kierowniczemu będzie można zarzucić jedynie usiłowanie kierowania czynem zabronionym innej osoby.

Sprawstwo polecające

- *Odpowiada za sprawstwo (...) ten, kto (...) wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej wykonanie takiego czynu.*
- **Warunkiem** konstytutywnym przyjęcia formuły sprawstwa polecającego **jest ustalenie istnienia zależności pomiędzy wydającym polecenie a bezpośrednim wykonawcą** oraz stanowczej presji, jaką polecający wywiera na psychikę wykonawcy, by zrealizował on jego wolę, to jest wykonał konkretny czyn zabroniony. – wyrok SA w Lublinie z dnia 16 czerwca 2016 r., II AKa 129/16, Lex nr 20904433.
- *Chodzi więc o rodzaj podporządkowania, podległości (nie tylko służbowej) czy szczególnego położenia osoby, wobec której sprawca kieruje polecenie, co sprawia, że wykonanie polecenia jest dla wykonawcy konieczne, bo odmowa spowoduje dla niego negatywne skutki.* – wyrok SA w Krakowie z dnia 26 listopada 2015 r., II AKa 197/15, Lex nr 2071948.

Sprawstwo polecające

- **O dokonaniu** przestępstwa w formie sprawstwa polecającego można mówić dopiero wtedy, gdy bezpośredni wykonawca zrealizuje czyn zabroniony będący przedmiotem polecenia.
- Jeżeli wykonawca nie zrealizuje czynu zabronionego, wówczas sprawca polecający odpowie za **usiłowanie** sprawstwa polecającego.
- Sprawca polecający ponosi odpowiedzialność z **typ czynu zabronionego**, jaki był polecony do wykonania.

Podżeganie

- *Odpowiada za podżeganie, kto chcąc, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, nakłania ją do tego. (art. 18 § 2 k.k.)*
- Zamiar bezpośredni.
- O podżeganiu można mówić tylko wtedy, gdy osoba nakłaniana nie miała w danym czasie zamiaru popełnienia określonego czynu.
- Podżegacz nie musi znać osobiście bezpośredniego wykonawcy, wystarczy, że jest to osoba konkretna, jednostka fizyczna, niekoniecznie zindywidualizowana w postępowaniu co do tożsamości z imienia i nazwiska. – wyrok SA w Krakowie z dnia 08 lutego 2006 r., II AKa 207/05, Lex nr 180361.

Podżeganie

- *Podżeganie jest dokonane z chwilą zakończenia czynności nakłaniania innych osób do popełnienia określonego czynu zabronionego. Późniejsze popełnienie tego czynu nie ma znaczenia dla bytu podżegania. – wyrok SA w Krakowie z dnia 14 grudnia 2016 r., II AKa 231/16, Lex nr 2304211.*
- *Podżeganie, mając charakter przestępstwa skutkowego, przybiera postać stadialną dokonania jedynie wówczas, gdy w psychice nakłanianego powstanie zamiar (chęć, wola, decyzja) zrealizowania czynu zabronionego, postulowanego przez nakłaniającego. W przypadku gdy podjęte przez nakłaniającego działania z jego perspektywy są nieefektywne, gdyż w ich rezultacie nie dochodzi do wzbudzenia w nakłanianym zamiaru popełnienia przestępstwa, sprawca - podżegacz ponosi odpowiedzialność za usiłowanie, gdyż jego czyn nie wszedł w stadium dokonania. – wyrok SA w Lublinie z dnia 21 stycznia 2014 r., II AKa 200/13, Lex nr 1425489.*

Pomocnictwo

- *Odpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także ten, kto wbrew prawnemu, szczególnemu obowiązkowi niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie. (art. 18 § 3 k.k.).*
- *Pomocnictwo z art. 18 § 3 k.k. może zostać popełnione **w zamiarze bezpośrednim bądź ewentualnym**, za czym przemawia zwrot "kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego". Jednakże zamiar ten nie może być dorozumiany, domniemany, ale musi być pewny, udowodniony, by takiemu sprawcy móc przypisać pomoc innej osobie w dokonaniu czynu zabronionego. – wyrok SA w Poznaniu z dnia 16 grudnia 2014 r., II AKa 230/14, Lex nr 1602967).*

Pomocnictwo

- Postanowienie SN z dnia 20 października 2005 r., II KK 184/05:
*„O ile dla przyjęcia pomocnictwa niezbędne jest, znajdujące potwierdzenie w materiale dowodowym konkretnej sprawy, przekonanie sądu o tym, że istniała **osoba indywidualnie oznaczona, względem działań której podejmowane były przez pomocnika czynności określone w dyspozycji przepisu art. 18 § 3 k.k.** (oraz dyspozycji przepisu określającego znamiona przestępstwa, którego dopuszczał się sprawca), o tyle brak jest podstaw zarówno do twierdzenia, że osoba ta musi być z imienia i z nazwiska oznaczona w czynie przypisanym pomocnikowi, jak i do twierdzenia, że personalia tej osoby muszą być znane pomocnikowi.” (Lex nr 163969).*

Pomocnictwo

- Ułatwienie innej osobie popełnienia czynu zabronionego może mieć miejsce tylko **przed** realizacją lub **w trakcie** jego realizacji, przy czym może to dotyczyć stadium karalnego przygotowania, usiłowania lub dokonania. (V. Konarska-Wrzosek)
- zob. art. 239 § 1 .k.k.
- Pomocnictwo jest **dokonane** – z chwilą ukończenia czynności ułatwiającej drugiej osobie dokonanie czynu zabronionego (por. wyr. SA w Katowicach z dnia 07 kwietnia 2016 r., II AKa 60/16, Lex nr 2044311).
- **Usiłowanie** pomocnictwa - zachowanie sprawcy mające pomóc innej osobie w dokonaniu czynu zabronionego takiej funkcji ułatwiającej *de facto* nie pełniło lub pomocnikowi pomimo podjęcia odpowiednich starań z jakiegoś powodu nie udało się tej pomocy udzielić (V. Konarska-Wrzosek).
- Pomocnictwo a współsprawstwo.

Pomocnictwo

- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 31 maja 1993 r., II AKr 121/93:
„O tym, czy osoba stojąca na czatach popełnienia przestępstwo w formie sprawstwa (jako współsprawca) czy w formie pomocnictwa, decydują okoliczności konkretnego przypadku. Współsprawcą będzie wówczas gdy przypadająca jej rola osoby stojącej na czatach jest bardzo znacząca dla powodzenia całego przestępczego przedsięwzięcia; wręcz warunkująca jego skuteczność. Jeżeli natomiast znaczenia takiego nie ma (wystawienie "czujki" na wszelki wypadek - z daleko idącej "ostrożności"), uzasadnionym jest przyjęcie pomocnictwa. W sytuacjach wątpliwych kryterium pomocniczym będą takie okoliczności jak wspólne planowanie przestępstwa i dokonywany wspólnie podział ról (z których jedną jest stanie na czatach) oraz późniejszy udział w podziale zysku. Jeżeli działanie osoby stojącej na czatach było wynikiem uzgodnionego przez sprawców podziału ról, to będzie to moment uzasadniający przyjęcie współsprawstwa. Jeżeli natomiast stojący na czatach wykonuje jedynie "zlecenie" sprawców, nie uczestniczy w podziale zysku, a tylko otrzymuje zapłatę za wykonaną "usługę", to właściwą kwalifikacją pozostaje pomocnictwo.” (Lex nr 21211).

Zasady ponoszenia odpowiedzialności karnej

Niezależna odpowiedzialność współdziałających

Każdy ze współdziałających w popełnieniu czynu zabronionego odpowiada w granicach swojej umyślności lub nieumyślności niezależnie od odpowiedzialności pozostałych współdziałających.

Indywidualizacja odpowiedzialności karnej (art. 21 k.k.)

1. Okoliczności osobiste, wyłączające lub łagodzące albo zaostrzające odpowiedzialność karną, uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą.
2. Jeżeli okoliczność osobista dotycząca sprawcy, wpływająca chociażby tylko na wyższą karalność, stanowi znamię czynu zabronionego, współdziałający podlega odpowiedzialności karnej przewidzianej za ten czyn zabroniony, gdy o tej okoliczności wiedział, chociażby go nie dotyczyła.
3. Wobec współdziałającego, którego nie dotyczy okoliczność określona w § 2, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Bezkarność współdziałającego (czynny żal, art. 23 k.k.)

1. **Nie podlega karze** współdziałający, który dobrowolnie zapobiegł dokonaniu czynu zabronionego.
2. W stosunku do współdziałającego, który dobrowolnie starał się zapobiec dokonaniu czynu zabronionego, sąd **może** zastosować **nadzwyczajne złagodzenie kary**.

Zasady ponoszenia odpowiedzialności karnej

Odpowiedzialność karna podżegacza

1. Odpowiada jak za usiłowanie, jeżeli czynu zabronionego tylko usiłowano dokonać.
2. Jeżeli czynu zabronionego nie usiłowano dokonać, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.
3. Wymiar kary: granice zagrożenia przewidzianego za sprawstwo.

Odpowiedzialność karna pomocnika

1. Odpowiada jak za usiłowanie, jeżeli czynu zabronionego tylko usiłowano dokonać.
2. Jeżeli czynu zabronionego nie usiłowano dokonać, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.
3. Wymiar kary: granice zagrożenia przewidzianego za sprawstwo.
4. Wymierzając karę sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Karalność prowokacji

- Odpowiada jak za podżeganie, kto w celu skierowania przeciwko innej osobie postępowania karnego nakłania ją do popełnienia czynu zabronionego. (art. 24 k.k.)
- Nie stosuje się przepisów dot. złagodzonej odpowiedzialności podżegacza i pomocnika („jak za usiłowanie”; nadzwyczajne złagodzenie kary, odstąpienie od jej wymierzenia; czynny żal).

Karalność prowokacji

- *Prowokacja jest to działanie podjęte w celu skłonienia innej osoby do popełnienia przestępstwa, aby przeciwko tej osobie skierowane zostało postępowanie karne (art. 24 k.k.). Błędnie używa się w języku potocznym tego określenia odnośnie działania podjętego bez takiego zamiaru polegającego na zachowaniu wyzywającym.*
 - wyrok SA w Krakowie z dnia 01 lipca 2004 r., II AKa 128/04, Lex nr 138079

Karalność prowokacji

- *„Różnica między prowokatorem a podżegaczem dotyczy strony podmiotowej. Zróznicowany jest bowiem cel, w jakim nakłaniają oni inną osobę do popełnienia czynu zabronionego. Podżegacz chce bowiem po prostu, aby czyn taki został dokonany, celem prowokatora jest natomiast skierowanie przeciwko nakłanianej przez niego osobie postępowania karnego. Samo dokonanie konkretnego czynu może więc być w przypadku prowokatora objęte zamiarem ewentualnym. **Dla prowokatora nie jest istotna realizacja znamion określonego typu przestępstwa, lecz konsekwencje, jakie - w przypadku jego popełnienia - miałyby spotkać prowokowaną osobę.**” (J. Giezek (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, wyd. II, Lex/el.)*

Literatura

- Giezek J. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, wyd. II, Lex/el., stan prawny: 15 maja 2012 r.,
- Konarska-Wrzosek V. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. II, Lex/el., stan prawny: 01 sierpnia 2018 r.,
- Mozgawa M. (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Lex/el., stan prawny: 31 maja 2019 r.,
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019.